

J.M.G. Leune

Aantekeningen voor een lezing voor de PMVO-manifestatie “De inspirerende school” op 20 april 2000 te Utrecht

Titel: Voorwaarden voor succesvolle onderwijsvernieuwing

In deze korte inleiding staan drie vragen centraal:

- A. Wat is een inspirerende school?
 - B. Wie is voor een inspirerende school verantwoordelijk?
 - C. Wat kan de rijksoverheid bijdragen aan het ontstaan en voortbestaan van inspirerende scholen?
-

A. Wat is een inspirerende school?

Zo`n school heeft tenminste de volgende kenmerken:

- Er is een richtinggevend pedagogisch-onderwijskundig waarden-systeem; er is, anders gezegd, een gezamenlijke missie.
- Gestreefd wordt naar het bereiken van ambitieuze doelen.
- Leerlingen worden enthousiast gemaakt voor het leren leren.
- Leerlingen worden gemotiveerd om toegang te krijgen tot het gefilterde culturele erfgoed van onze samenleving.
- Leerlingen leren om de betekenis te doorgronden van kennis, inzichten en vaardigheden.
- Docenten geven het goede voorbeeld en zijn in dit opzicht geloofwaardig.
- De school heeft oog voor maatschappelijke veranderingen.

B. Wie is verantwoordelijk voor een inspirerende school?

Dat zijn diverse actoren, van binnen en van buiten de school.

De belangrijkste interne actoren zijn:

- Het schoolbestuur
- De schoolleiding
- Het docentencorps
- De leerlingen

De belangrijkste externe actoren zijn:

- De rijksoverheid
- De gemeentelijke overheid
- De ouders
- Diverse ondersteuningsinstellingen (zoals OBD's)

Meer en meer wordt de verantwoordelijkheid van de school zelf benadrukt. Dat is m.i. terecht. Onderwijsdoelstellingen dienen uiteindelijk op de werkvloer van de school te worden waargemaakt.

Er kleeft aan deze stellingname wel een risico, namelijk dat de verantwoordelijkheid van de rijksoverheid voor de kwaliteit van het onderwijs dreigt te worden gerelativeerd, gemarginaliseerd en zelfs te worden ontkend.

C. Wat kan de rijksoverheid doen om scholen inspirerend te laten zijn?

Naar mijn mening zijn (blijven) dan de volgende tien bijdragen van de rijksoverheid van grote betekenis:

1. Algemeen: een aanhoudende zorg

- Is een grondwettelijke plicht.
- Onderwijs is een voorziening ten behoeve van de gehele samenleving (is niet in de eerste plaats een “mutual-benefit”- doch een “common weal”-organization).
- De zorg van de rijksoverheid voor de kwaliteit van het onderwijs kan in gevaar komen door deregulering en autonomie-vergroting.
- Modieuze opvattingen over instrumentatie van onderwijsbeleid tasten de aanhoudende zorg ook aan (bijv. het relativeren van deugdelijkheidseisen).
- Ook hier geldt: kwaliteit moet blijken. Lakmoesproef: standpunt regering over leerstandaarden.

2. Adequate bekostiging

- Daling onderwijsuitgaven in laatste kwart van de vorige eeuw.
- Noodzaak van nieuwe investeringen, zeker in het licht van internationale concurrentie.
- Oppassen voor te generieke maatregelen. Nieuwe uitgaven dienen effectief bij te dragen aan het oplossen van knelpunten op het terrein van de onderwijskwaliteit en aan de verbetering van onderwijskansen.
- Ook een adequate bekostiging van onderwijsondersteuning is van belang.

3. Aantrekkelijke arbeidsvoorwaarden docenten

- Docenten cruciaal voor kwalitatief hoogwaardig onderwijs. Belangrijkste instrument van onderwijsbeleid is de zorg voor goede arbeidsvoorwaarden, zowel in de primaire als in de secundaire sfeer.
- Beloning tenminste marktconform
- Er moet meer ruimte zijn voor maatwerk op arbeidsvoorwaardelijk terrein en wel in drieërlei opzicht: meer rekening houden met verschillen in werkomstandigheden, met verschillen in bijdragen van docenten aan het realiseren van schooldoelstellingen en met verschillen in arbeidsmarktpositie van uiteenlopende groepen van leraren (vooral in het voortgezet onderwijs en in de BVE-sector). Dus een herwaardering van de historisch gegroeide uniformering van de rechtspositie van docenten. Arbeidsvoorwaarden dienen op een modernere leest te worden geschoeid.

4. Competente docenten

- Kwaliteit leraarschap beslissend voor de kwaliteit van het onderwijs.
- Daarom zijn hooggekwalificeerde leraren nodig, daarom ook valt de (beoogde) komst van startbekwaamheidseisen zo toe te juichen.
- Oppassen met zij-instroom. Deze kan voor de kwaliteit van het onderwijs en voor het aanzien van het leraarschap schadelijke effecten hebben.
- Belang van een niet-vrijblijvende, dus verplichte, periodieke nascholing.

5. Richtinggevende, realistische kerndoelen

- Wat van scholen wordt verlangd dient helder te zijn.

- Huidige kerndoelen zijn in vele opzichten vaag; daardoor onvoldoende richtinggevend.
- Reikwijdte van de kerndoelen nog eens kritisch bezien.

6. Minimumkwaliteitseisen via leerstandaarden

- Belang van het concreet benoemen van een minimum-niveau.
- Er bestaat thans geen vloer in de normatieve kwaliteit van het onderwijs; daarom dienen er leerstandaarden te komen.
- Bezwaren tegen leerstandaarden zijn niet valide. Grondwettelijk kan het. Geenszins belediging voor leraren. Toetsen van leerlingen gebeurt al op allerlei manieren en is hulpmiddel om vast te stellen of de standaarden gehaald zijn.
- Leerstandaarden als betekenisvol instrument van onderwijsachterstandenbeleid. Houvast voor inrichting van het GOA.

7. Stimulering van publieke verantwoording

- Scholen dienen zich te verantwoorden voor hun prestaties.
- Prikkelers zijn geoorloofd.
- Wanneer de overheid waarde-oordelen velt over scholen dient het redelijkheidsbeginsel in acht te worden genomen. Dit gebeurt nog in onvoldoende mate.
- Verantwoording primair via de schoolgids; voorts via geobjectiveerde, schoolonafhankelijke toetsen.

8. Adequaat toezicht op naleving deugdelijkheidseisen

- Deugdelijk toezicht is van vitaal belang; scholen worden erdoor geprikkeld om goed te presteren.
- Positie en taak van de inspectie zijn in beweging; er is een ontwikkeling in de richting van consultancy. De inspectie als adviseur van scholen i.p.v. als bewaker van algemeen geldende deugdelijkheidseisen. Van controleur naar stimulator.
- Gevaar dat de klassieke controle-functie van de Inspectie wordt overvleugeld door de zogeheten stimuleringsfunctie.
- Toezicht dient te geschieden met inachtneming van de vrijheid van onderwijs.
- Deugdelijkheidseisen vast te stellen door de wetgever, zoals de grondwet voorschrijft; ze dienen niet via eigen normstelling van de inspectie de school binnen te komen. Geen onderscheid tussen deugdelijkheidseisen en kwaliteitseisen.

9. Bij bekostiging meer rekening houden met verschillen tussen scholen

- Gebeurt al enigszins in het kader van het onderwijsachterstandenbeleid.
- Extra steun nodig voor scholen in moeilijke omstandigheden; ik denk daarbij vooral aan de zogeheten zwarte scholen. Wel dient beter te worden toegezien op een meer effectieve inzet van extra middelen (zie bijv. het Rotterdamse KEA-project).

10. Heldere, consistente beleidslijnen

- Geen gezwalk. Beleid dient geloofwaardig te zijn.
- Evenwicht tussen continuïteit en vernieuwing.